

Doç. Dr. Alper AKDENİZ / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı - Klasik Türk Musikisi Anasanat Dalı Başkanı

Müzik aletlerinin ses organizasyonlarıyla ortaya çıkarıldığı ezgilerin birbirleriyle olan ilişkisi, bestelenen eserlerin icrasında çeşitli güçlükler ortaya koymuştur. Ud'da sabitlenmiş perdeler yoktur, dolayısıyla klavyenin her değişik noktasından farklı bir ses almak olasıdır. İşte bu gibi sebeplerle ses organizasyonlarının ve kuram çalışmalarının incelendiği müzik aleti çoğunlukla ud olmuştur denilebilir. Tanrıkorur (2001)'a göre; "Ud kelimesinin aslen Arapça olduğunu söyleyebiliriz. Bu kelime 'Sarısabır veya Ödağacı' anlamında kullanılan el-oud'tan gelir. Batılılar, XI. ve XIII. Yüzyıllar arasında Haçlı seferlerine katılan askerler ve İspanya'daki Emevi devleti sayesinde tanıdıkları

bu saza, luth (Fr.), lute (İng.), laute (Alm.), liuto (İtal.), alaud (İsp.) gibi hep L ile başlayan isimler vermişlerdir." Yaklaşık iki bin yıl öncesinin kalıntılarına göre orta Asya'nın birçok bölgesinde içi oyulmuş tek bir ağaç gövdeli, sapa ve burgu kutusuna doğru sivrilen armut biçiminde ud şekillerine rastlanmaktadır. Ud sıklıkla Semerkant heykelcikleri, Airtam frizleri, Gandhara heykelleri, Çin Türkistan'ı fresklerinde görülmektedir. Bu bölgeden Doğu'da Çin'e ve Japonya'ya geçmiş, Batı'da ise Arap kültür merkezlerine yayılmıştır. Steingass (1975: 166, 170, 190)'a göre; Ud'u Barbat (veya barbut) olarak İranlılar isimlendirmiştir. Farmer (1939: 79)'a göre; buna sebep olarak X. yüzyılda Mefâti-Ulûm

Müzik Tarihinde

Ud

Ud'da sabitlenmiş perdeler yoktur, dolayısıyla klavyenin her değişik noktasından farklı bir ses almak olasıdır. İşte bu gibi sebeplerle ses organizasyonlarının ve kuram çalışmalarının incelendiği müzik aleti çoğunlukla ud olmuştur denilebilir.

adlı eserde udun ördek-kaz göğsüne benzemesi gösterilir. Dönemin ünlü matematikçisi İbn Yunus (ö. 1009) "Kitâbu'l-'Udûdve's-Su'ûd fi Evsâfu'l-'ûd" adında bir eser yazmıştır.

Ud dönemin en ilgi çeken enstrümanları arasında olması nedeniyle bazı yazarlarca çalgılar kraliçesi sayılmış, Antik Çağ ve Greklerin "lir"

ve “kitara” sına benzetilmiştir. Lewis (1968: 131)’e göre; udu sadece Arap müzik kültürünün bir parçası olarak görmek yanlıştır. VIII. yüzyılda İran udundan sonra Zalzal tarafından geliştirilen ve Udü’s-sabbût adı verilen farklı bir ud tipi olmuştur. Ayrıca ünlü müzikçi İbrahim el-Mevsilî’den eğitim almış olan Zalzal’ın udunda ilk kez görülen ve bugünün doğu müziklerinde de yaygın olarak kullanılan birtakım perdeler müzik tarihine Zalzal perdeleri olarak geçmiştir. Müslümanların 710-713 yılları arasında İspanya’da yaptığı fetihlerle ud Avrupa’ya geçmiş, birkaç asırlık dönem içinde Malaga, Seville, Granada Cordoba ve Toledo gibi şehirlerden yayılan müzik düşünce ve bilgileri Avrupa’da etkili olmuştur. Aynı dönem Avrupa’da lute ve rebec adı verilen ud rağbet görmüştür.

XII. ve XIII. yüzyıl Fransa’sının bes-teci şairleri “troubadour” ve “trouvere” lerin ilham kaynağı olmuştur. Gitarın atası olan ud, Rönesans’tan önce diğer Avrupa ülkelerinde fazla kullanılmamasına karşın, İspanya’ya çok önce gelmiştir. Ud ayrıca haçlı seferlerine katılan askerler yoluyla tanınma fırsatı bulmuş ve Avrupa’da yayılmıştır. İlk zamanlar troubadourlar arasında çok ilgi gören ud, 1565’de Striggio ve Cortec-cia, 1581’de Balthasarini, 1600’de Peri’dekiler gibi ilk orkestralarda kullanılan çalgılar arasında yer almıştır. Ud Rönesans döneminin evlerinde kullanılan en popüler solo çalgısı haline gelmiştir. Thompson (1944: 1050)’a göre; Bach ve Handel zamanına kadar kullanılmış olan ud, Haydn’ın klasik orkestrasında yer vermeyi reddetmesinden itibaren kullanılmamıştır. Ziryab İspanya’da İslam müziğinin yayılmasını sağlayan önemli kişilerin başında gelmektedir. Uda beşinci teli ilave

etmesi ile de bilinen Ziryab Doğu udları için yeni olarak görülen beşinci teli, ikinci ve üçüncü teller arasına yerleştirmesiyle de bilinir. Arapça ilk müzik teorisyenlerinden biri olan El-Kindî yazmış olduğu eserlerde ud hakkında önemli bilgiler vermiştir. Greklerin müzik teorisini ud üstünde ilk uygulamaya çalışan El-Kindî, Grek yazmalarından fazlaca etkilendirilmiştir. O, Ziryab’ın uda eklediği beşinci teli Greklerin büyük sistemindeki (el-cemâ’atü’t-tâmma) iki oktavı elde edebilmek için Doğu’da ilk benimsemiş olanların başında yer almıştır. El-Kindî’den sonra Farâbi (870-950) ve İbnî Sina (980-1037) ile müzik nazariyatında büyük gelişmeler yakalanmıştır. Çok iyi bir ud icracısı olan ünlü Türk bilgini Farabi, Kitabü’l-Mûsikî’l-Kebîr isimli eserinde udu, diğer müzik aletleri içinde en mükemmeli diye tanımlamıştır. Türk müziğinin en büyük isimlerinden Abdülkadir Meragi; Urmevî’nin ‘Edvar’ını şerh etmek üzere yazdığı eserde ud için doğu milletlerinin kullanmış olduğu en eski çalgıdır diyerek Ud-ı Kadim ve Ud-ı Kamil isimli iki adet ud olduğunu bildirmiştir (İnak, 2010: 60). XV. yüzyıl Osmanlı müzik hayatı incelendiği zaman udun en beğenilen müzik aletlerinden biri olduğu görülmektedir. Udun XIX. yüzyıldan sonra itibar görmesi ise Şakir Paşa ve Udi Afet gibi icracılarla gerçekleşmiştir (Can ve Can, 1995: 20, 28). Ayrıca XX. yüzyıldan itibaren çok önemli icracılar yetişmiştir.

XV. yüzyıl Osmanlı müzik hayatı incelendiği zaman udun en beğenilen müzik aletlerinden biri olduğu görülmektedir. Udun XIX. yüzyıldan sonra itibar görmesi ise Şakir Paşa ve Udi Afet gibi icracılarla gerçekleşmiştir. Ayrıca XX. yüzyıldan itibaren çok önemli icracılar yetişmiştir.